

Dziuba, Andrzej F.

Płocki epizod Mikołaja z Mościsk OP (1559-1632)

Notatki Płockie 40/1-162, 5-6

1995

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

PŁOCKI EPIZOD MIKOŁAJA Z MOŚCISK OP /1559-1632/

Płock, jako stolica biskupstwa, stał się szybko znaczącym centrum życia zakonnego. Liczne wspólnoty wpisały się na stałe w krajobraz miasta, tak wspaniałymi klasztorami, szkołami, kościołami przyklasztornymi jak i przede wszystkim oddziaływaniem specyfiki swego życia i charyzmatu. Wśród różnych zakonów w Płocku bardzo szybko osiedlili się także duchowi synowie św. Dominika.

Pierwsi dominikanie przybyli do Płocka w roku 1225, zakładając klasztor na podgrodzium z myślą o działalności misyjnej w Prusach. Po spaleniu klasztoru św. Dominika przez Prusów w r. 1243, już w roku następnym ma miejsce ponowna fundacja. Drugi klasztor wraz z kościołem pod wezwaniem Sw. Trójcy funduje w początkach XIV w. siostra Władysława Jagiełły, księżna Aleksandra, żona Ziemowita, księcia płockiego. Klasztory dominikańskie stały się ważnymi centrami duszpasterskimi oraz kulturalnymi miasta. Znaną była m. in. szkoła przyklasztorna stanowiące ważny ośrodek edukacyjny.

Do grona licznej rzeszy wybitnych dominikanów związanych z Płockiem trzeba zaliczyć, urodzonego 5 sierpnia 1559 r. w Mościskach, Mikołaja. Po edukacji w szkole przyklasztornej w rodzinnym mieście oraz w Krakowie, uroczystą profesję zakonną złożył dnia 6 sierpnia 1575 r. Dalszą edukację kontynuował w Studium Generalnym w Krakowie oraz na uniwersytetach w Pedwie i Bolonii.

Po powrocie do kraju pracuje w Bractwie Różańcowym w Krakowie oraz jako kaznodzieja rzeczywisty w konwencie lwowskim. Po powrocie do Krakowa pełni liczne funkcje związane z licznymi wyjazdami, także do Rzymu. Ważnym zadaniem było kierowanie krakowskim studium /1593-1602/. Z funkcji administracyjnych był także przeorem konwentu w Bochni, a być może i w Sandomierzu¹.

Prawdopodobnie pod koniec spełniania przeorstwa w Bochni Mikołaj z Mościsk rozpoczął przez dwa triennie rządzić konwentem płockim i kontratą mazowiecką, która była jedną z najbardziej dynamicznie rozwijających się. W dokumentach z tego okresu widnieją jego podpisy jako "prior plocensis et vicarius Masoviae"².

Trudno obecnie jednoznacznie odpowiedzieć na pytanie, w którym z dwu płockich klasztorów pełnił obowiązki przeora. Biorąc jednak pod uwagę rangę spełnianych zadań, można przyjąć, że Mikołaj z Mościsk był przeorem konwentu św. Dominika, który w tym okresie, w przeciwieństwie do klasztoru św. Trójcy, nadal przeżywał rozkwit. Liczba profesów dochodziła niekiedy do 40. Co więcej był on centrum szerokiej działalności apostołskiej. Stąd rekrutowały się liczne powołania dominikańskie³.

W czasie rządów konwentem płockim i kontratą mazowiecką Mikołaj z Mościsk brał czynny udział w zakładaniu sochaczewskiego klasztoru Sióstr Dominikanek trzeciego habitu⁴. W klasztorze fundacji Rozalii i

Stanisława Radziejowskich uroczyste wprowadzenie zakonnicy, zdaniem S. Chodyńskiego, nastąpiło 8 maja 1612 roku⁵. Wtedy to przyjęły one status mniszek. Wydaje się jednak, że przyjęcie klauzury nastąpiło jeszcze w obecności przeora płockiego w roku 1605⁶. Jednakże, jak świadczą relacje biskupów do Rzymu oraz akta kapituł, klauzura w tego typu klasztorach nie była w nich ściśle przestrzegana, jak tego wymagały przepisy prawne. Niejednokrotnie przyczyną było zbyt słabe uposażenie i trudności ekonomiczne⁷.

W tym czasie dokonywała się także słynna reforma benedyktynek chełmińskich, przeprowadzona przez Magdalenę Mortęską /+1631/. Założony przed 1267 rokiem klasztor chełmiński od 1579 r. stał się ośrodkiem wiodącym we wprowadzaniu ścisłej obserwacji benedyktyńskiej. Wzrósł napływ powołań, co pozwoliło na zakładanie nowych i reformowanie starych klasztorów⁸. Kroniki zakonne wspominają kilkakrotnie o grupie zwalczającej tendencje reformistyczne i usiłującą wprowadzić pełną klauzurę papieską, jaka istniała w zakonach kontemplacyjnych mniszki benedyktyнки. Mikołaj z Mościsk był w całym ruchu być może nawet przywódcą zwolenników papieskiej klauzury⁹.

Nurt ten w pełni odzwierciedlały nowe konstytucje zatwierdzone w r. 1605 przez papieża Klemensa VIII.

Kronika dominikanek "Na Gródku" w Krakowie podaje interesujące uwagi związane z tym zagadnieniem: "Było to poniekąd nie na rękę niektórym, a zwłaszcza co pod swym rządem mają inne klasztory panieńskie i ścierali się nieraz z Ojcem Mikołajem o to, że wnosi klauzurę ścisłą, tu w Polsce /wyjąwszy tereski/ niezwykłą, allegując zwyczajem wolniejszej klauzury tu w Polsce z dawna zawziętej. Pokonał ich prawy kościelnymi, które obostrzały bardzo klauzurę klasztorów panieńskich /.../ i otrzymał w tym plac wygrany. Jakoż od-tąd po inszych klasztorach poczęła być ściślejsza"¹⁰.

Końcowe lata przeorstwa płockiego i zarządów kontraktą mazowiecką charakteryzowały się burzliwymi wypadkami. Grupa ojców, którym przewodzili Jacek Mlecki i Wincenty Bloch oskarżyła Mikołaja z Mościsk o stronniczość i krzywdzenie niektórych zakonników. Złożyli nawet wielostronicowy donos na ręce prowincjała czeskiego /1610/ i komisarza generalnego Jacka Suskiego /+1616/ oraz prowincjała Jana Chryzostoma z Ropczyc¹¹. Przeor Mikołaj bronił się, skierowując do Rady Ojców Prowincji memoriał domagający się sprawiedliwości¹².

Konflikt ten jednak nie dotyczył tylko sporu personalnego, lecz miał o wiele głębsze podłoże. Klasztor krakowski opanował w praktyce władzę w prowincji, obsadzając najważniejsze stanowiska, rezerwując dla swoich profesów stopnie naukowe wraz z przywilejami, szczególnie pierwszeństwo wyjazdu na studia zagraniczne. Takie konwenty jak Poznań, Wilno, Lublin, a także Warszawa stały się już w początkach XVII wieku dużymi i znaczącymi domami. Były to ważne centra inte-

lektualne, a zwłaszcza duszpasterskie. Ze zrozumiałych względów musiały one wystąpić przeciw swoistej dominacji klasztoru krakowskiego i związanemu z nim studium generalnemu¹³.

Problem ten rozważała kapituła prowincjalna lubelska w styczniu i lutym 1611 roku trwająca wyjątkowo kilka tygodni. Dnia 7 lutego tego roku została uchwalona słynna "zasada równowagi" polegająca na tym, że konwent krakowski obsadzał połowę stanowisk administracyjnych i szkolnych, drugą zaś połowę obsadzały pozostałe klasztory prowincji¹⁴. Był to swoisty kompromis, choć nadal utrwalający preferencje dla grodu królewskiego z najliczniejszym konwentem w Polsce.

Kapituła lubelska zastosowała senkcje karne wobec obu przywódców niezadowolonych. Oprócz tego powołała także Komisję Porozumiewawczą, mającą na celu rozstrzygnięcie spornych problemów. W skład komisji weszło dwóch przedstawicieli konwentu krakowskiego, jednym z nich był Mikołaj z Mościsk, ora dwóch z pozostałych klasztorów prowincji. Całość sporu, zapewne pod wpływem wizytatora generalnego Damiana z Pawii, zakończyło obowiązujące od 6 października 1619 roku tzw. "prawo alternatywy", inaczej zwane "Ugodą warszawską".

Zdecydowano darowanie wzajemnych urazów, spalenie akt sporu oraz zaprzysiężono, że klasztor krakowski otrzyma jedną trzecią wszystkich mandatów, a pozostałe klasztory prowincji dwie trzecie¹⁵. Prawo to obowiązywało aż do połowy XIX wieku.

Po ukończeniu kadencji przeora płockiego i wikariu-

sza kontraty mazowieckiej, Mikołaj z Mościsk wrócił do Krakowa. Tutaj, jak informuje "Kronika", położył wielkie zasługi przy założeniu klasztoru Sióstr Dominikanek "Na Gródku"¹⁶. Zgodnie z poglądami magistra Mikołaja, a które to ukazał w okresie przeorstwa płockiego klasztor ten założony został na prawie obostrzonej klauzurze papieskiej, choć jej praktyczne przyjęcie nastąpiło dopiero ok. roku 1612¹⁷.

Od roku 1611 aż do śmierci Mikołaj z Mościsk zasadniczo przebywał w Krakowie prowadząc szeroką działalność dydaktyczno-naukową, zwłaszcza w tamtejszym studium generalnym. W tym okresie powstają prawie wszystkie jego dzieła ascetyczne, teologiczne, reguły zakonne i niektóre filozoficzne. Jest znanym doradcą w sprawach kościelnych i państwowych oraz uznanym autorytetem moralnym. Zmarł w Krakowie 6 czerwca 1632 r. w wieku 75 lat, w 58 roku profesji zakonnej. Został pochowany w klasztornej kościele Św. Trójcy w Krakowie.

Epizod z życia i działalności Mikołaja z Mościsk odnoszący się do jego pobytu w Płocku stanowi jeden z drobnych elementów składowych dziejów miasta. Wiadac, że oddziaływał szeroko na ówczesne życie kościelne, ukazując się jako reformator i człowiek bardzo otwarty na realia życia i usługi Kościoła. Konwent płocki św. Dominika, za kadencji jego przeorstwa, a także i kontrata mazowiecka, przeżywały złoty okres swego rozwoju. Mikołaj z Mościsk jest jednym z wielu twórców wielkości i piękna Płocka.

Przypisy

¹ Por. A. F. Dziuba, *Mikołaj z Mościsk. Teolog moralista XVII wieku*. Warszawa 1985 s. 58-85; J. Kowalski, *Życie, działalność i spuścizna pisarska dominikanina Mikołaja z Mościsk /1555-1632/*, "Częstochowskie Studia Teologiczne" 1976 s. 147-164; A. F. Dziuba, *Życie i działalność filozoficzna Mikołaja z Mościsk OP /1555-1632/*, "Studia Philosophiae Christianae" 1983, nr 2, s. 59-82.

² Acta congregationis Cracoviensis Anno Dni 1608, martii die prima, [w:] Acta Capitulum Provinciarum Poloniae Ordinis Praedicatorum T. 2 /1603-1700/ zebrał R. F. Madura, s. 80 /maszynopis przechowywany w Archiwum Dominikanów w Krakowie, sygnatura Pp 372 I-III/; Acta in congregatione generali Lublinensi sub. a. rr. pp. fr. Hyacintho Suscio s. t. mgr. Provinciali Bohemiae, Moraviae, Austriae, commissario generali per regnum Poloniae et fr. Joanne Christothomo s. th. mgr. provinciali Poloniae ord. praed. anno Dni 1611, die 15 Januarii coadunata. [w:] Acta, dz. cyt., T. 2, s. 166.

³ Por. W. Müller, *Diecezja płocka od drugiej połowy XVI wieku do rozbiorów*, "Studia Plockie" 1975 s. 155-227; *Dzieje Płocka*. Płock 1973 passim; A. J. Nowowiejski, *Płock. Monografia historyczna*. Płock 1917 s. 507-511; J. Kłoczowski, *Żakon Braci Kaznodziejów w Polsce 1222-1972*, [w:] *Studia nad historią dominikanów w Polsce 1222-1972*. Red. J. Kłoczowski. T. 1. Warszawa 1975 s. 77-78.

⁴ Por. Reguła S. Augustyna Biskupa Hiponeńskiego i Konstytucje abo Prawa Sióstr Zakonnych S. Katarzyny Seneńskiej nazwanych trzeciego habitu abo stanu pokutnego S. Dominika. Kraków 1616 k. nłb. 1, 3. Celowo zachowują staropolską nazwę "trzeciego habitu" a niewspółczesną "trzeciego zakonu".

⁵ Por. S. Chodyński, *Klasztor panien dominikanek w Piotrkowie*. Włocławek 1914, s. 105.

⁶ Por. E. Janicka-Olczakowa, *Żeński ruch dominikański w Polsce w XVII-XX wieku*, [w:] *Studia*, dz. cyt., t. 1, s. 162.

⁷ Por. A. J. Nowowiejski, dz. cyt., s. 511-514; E. Janicka-Olczakowa, dz. cyt., s. 160-163; Taż, *Likwidacja starych klasztorów dominikanek II i III zakonu w XIX wieku na ziemiach polskich*, [w:] "Sprawozdania Towarzystwa Naukowego KUL 1971, s. 85-93.

⁸ Por. K. Górski, *Matka Morteška*. Kraków 1971 passim; *Pisma ascetyczno-mistyczne benedyktynek reformy chełmińskiej*.

Wyd. K. Górski Poznań 1937 passim; E. Janicka-Olczakowa, *Zakony żeńskie w Polsce*, [w:] *Kościół w Polsce*. Red. J. Kłoczowski. Kraków 1969, T. 2, 745-745; K. Górski, *Od religijności do mistyki*. Lublin 1962, s. 70-99.

⁹ Por. Kronika benedyktynek chełmińskich, "Miesięcznik Diecezji Chełmińskiej" 1957, s. 112-150. K. Górski bez podania racji uzasadniających twierdzi, iż chodzi tu o jezuitę M. Łęczyskiego /Od religijności, dz. cyt., s. 92, 95/. Prawdą jest, że w dalszych etapach reformy benedyktynek nawiązały bliższe kontakty z jezuitami.

¹⁰ Kronika abo opisanie postępów y zachodów okolo fundowania Panien dominikanek na Gródku w Krakowie k. 126 /rękopis przechowywany w Bibliotece Sióstr Dominikanek na Gródku w Krakowie, sygn. 14/.

¹¹ "Ego die /20 januarii 1611/ fuit causa instituta contra r. p. priorem Plocensem mgrum Nicolaum per denuntiationem a quibusdam filiis conv. Plocensis ab extra manentibus, ac si praefatus pater mgr conciat et hoc in Liitteris specialibus /podkreślenia moje A. F. D./ Unde fuit statim vocatus P. Fr. Vincentius Bloch, lector conv. Plocensis et interrogatus si harum litterarum sit conscius et si illa quae hic continentur, velit prosequi. Ad quae respondit se de his scribere ausi fuerunt. Et quia p. fr. Hyacinthus Mlecki se subscriberat his dictis litteris, ideo fuit vocatus et interrogatus subscripsit se super quosdam articulos contra r. p. priorem Plocensem. Respondit. Subscripsi" /Acta in congregatione, dz. cyt., s. 126/.

¹² "R. p. fr. Nicolaus mgr prior Plocensis die sequenti /21 januarii 1611/ obtulit in scriptis suae innocentiae /podkreślenia moje A. F. D./ defensionem, quae visa et perspecta decretum est ut p. f. Mlecki una cum aliis consciis, huius modi rationibus r. p. priorem Plocensis respondeat" /Tamże, s. 127/.

¹³ Por. Kłoczowski, dz. cyt., s. 65-66.

¹⁴ Por. R. Świętochowski, *Szkołnictwo teologiczne dominikanów*, [w:] *Dzieje teologii katolickiej w Polsce*. Red. M. Rechowicz. Lublin 1975, t. 2, cz. 2, s. 227, 278.

¹⁵ Por. Kłoczowski, dz. cyt., s. 65; Świętochowski, dz. cyt., s. 227.

¹⁶ Por. Kronika abo opisanie, dz. cyt., k. 16, 42, 68, 126.

¹⁷ Por. Janicka-Olczakowa, *Żeński ruch*, dz. cyt., s. 162.